

International Refereed Journal / Uluslararası Hakemli Dergi

Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi Karaelmas Journal of Educational Sciences

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/kebd>

Psychological Effects of The COVID-19 Pandemic: Investigation of the Postgraduate Theses Performed in Turkey

Okan BİLGİN¹

Received: 23 November 2021, **Accepted:** 21 December 2021

ABSTRACT

The new type of coronavirus, COVID-19, which has affected the whole world and turned into a pandemic in a short time, affects people in many different areas, especially health, economy, education and psychology. The aim of this study was to investigate the postgraduate theses made in Turkey on the psychological effects of the COVID-19 pandemic. In this study, in which the document analysis method was used, the postgraduate theses archived by the YÖK Publication Documentation Department were included in the analysis. In this context, a total of 37 postgraduate theses were examined. According to the findings obtained as a result of the study; It was observed that most of the theses were prepared at the master's level and mostly adults were chosen as the study group. When the subjects studied in the theses were examined, it was determined that the majority of the studies focused on psychological symptoms (depression, anxiety, stress levels, etc.) and positive psychology (psychological resilience, compassion, hope, etc.). It was also found that the most examined psychological concept in the theses was anxiety. The findings obtained as a result of the study were discussed in the light of the existing literature and suggestions were made.

Keywords: COVID-19, psychology, mental health, document analysis

Ethical Committee Date / Number : This study was declared by the author as a study that does not require ethics committee approval.

EXTENDED ABSTRACT

Pandemic, which usually originates from viral viruses transmitted from animals to humans, is defined as large-scale epidemics that spread all over the world and affect millions of people. After the World Health Organization declared a new type of coronavirus, COVID-19, a pandemic on March 11, 2020, until this time, radical changes had occurred all over the world and countries had to take very different decisions. The rapid human-to-human transmission of COVID-19 and the potential for asymptomatic cases to transmit the virus to others (Chan et al., 2020) have brought with it some strict prohibitions and restrictions. Contrary to their previous lifestyles, individuals have faced the situation of adopting and maintaining a new lifestyle by changing many habits and behaviors due to a crisis and extraordinary situation (Kimter, 2020). These sudden and radical changes have had negative effects in many different areas of people's lives.

The psychological effects of the COVID-19 pandemic, which affects the whole world in many different fields, especially health, economy and education, on individuals are undeniable. The pandemic not only affects the physical health of individuals, but also affects the psychological health and well-being of all individuals, whether infected or not. According to Taylor (2019), how society responds psychologically when a contagious pandemic occurs has an important role in shaping the spread of the disease, emotional difficulties and social problems during and after the pandemic.

¹ Assist. Prof. Dr., Ereğli Faculty of Education, Zonguldak Bülent Ecevit University, bilgin.okan@gmail.com 0000-0001-6233-4290

The fact that COVID-19 has become a global and unpredictable situation has increased the feelings of uncertainty among people around the world, which has made the epidemic more stressful for individuals (Horesh & Brown, 2020). In this context, it can be thought that it is important to follow and evaluate the studies on the psychological effects of COVID-19 in different countries.

As a result of the literature review, it is seen that many studies have been carried out in different countries of the world within the scope of the psychological effects of COVID-19 (Davico et al., 2021; Da Silva Neto et al., 2021; Prati and Mancini, 2021; Cullen, Gulati and Kelly, 2021). In this context, it is thought that it is important to examine the studies on the psychological effects of COVID-19 in Turkey. The aim of this study was to examine the postgraduate theses made in Turkey about the psychological effects of the COVID-19 pandemic process. For this purpose, postgraduate theses that constitute the research sample; It was evaluated by document analysis method according to education level, study groups, subject areas and psychological concepts used in theses.

Within the scope of the research, the data were compiled from the graduate studies in the database of the YÖK Publication Documentation Department. First of all, as of the date of preparation of this study, 546 studies were found in the database whose subject area was indexed as "COVID-19". When these studies were examined, it was seen that the studies were prepared in very different fields such as health, economy, education, psychology, and sports. First of all, among the studies, those related to the field of mental health (psychiatry, psychology, psychological counseling) were separated and a total of 49 theses were reached. Finally, among these theses, the theses that deal with the psychological effects of COVID-19 on people were separated and a total of 37 postgraduate theses were included in the analysis.

In this study, document analysis was used as a data analysis method. According to Karadağ (2009), document analysis is the systematic examination of existing records or documents as a data source.

According to the findings obtained as a result of the study; It was observed that most of the theses were prepared at the master's level and mostly adults were chosen as the study group. When the subjects studied in the theses were examined, it was determined that the majority of the studies focused on psychological symptoms (depression, anxiety, stress levels, etc.) and positive psychology (psychological resilience, compassion, hope, etc.). It was also found that the most examined psychological concept in the theses was anxiety.

The fact that this study is only based on postgraduate theses made in Turkey can be seen as a limitation of the research. It is thought that it will be useful to examine the articles and papers studied on this subject in Turkey in future studies. In addition, it was seen that most of the studies on the psychological effects of COVID-19 in Turkey consider adults as the working group. It can be said that future studies should also be conducted on individuals in other life stages.

COVID-19 Pandemisinin Psikolojik Etkileri: Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

Okan BİLGİN¹

Başvuru Tarihi: 23 Kasım 2021, **Kabul Tarihi:** 21 Aralık 2021

ÖZET

Tüm dünyayı etkisi altına alarak kısa sürede pandemiye dönüşen yeni koronavirüs türü COVID-19, başta sağlık, ekonomi, eğitim, psikoloji olmak üzere çok farklı alanlarda insanları etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı COVID-19 pandemisinin psikolojik etkileri ile ilgili Türkiye’de yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından arşivlenen lisansüstü tezler incelemeye dâhil edilmiştir. Bu kapsamda toplam 37 lisansüstü tezi incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre; tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde hazırlandığı ve çalışma grubu olarak çoğunlukla yetişkinlerin seçildiği görülmüştür. Tezlerde çalışılan konular incelendiğinde ise çalışmaların büyük bir çoğunluğunun psikolojik belirtiler (depresyon, anksiyete, stres düzeyleri vb.) ve pozitif psikoloji (psikolojik sağlamlık, şefkat, umut vb.) konularında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Tezlerde en çok incelenen psikolojik kavramın ise anksiyete (kaygı) olduğu bulunmuştur. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular mevcut literatür ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, psikoloji, ruh sağlığı, doküman inceleme

Etik Kurul İzni Tarih / Sayı : Bu çalışma yazar tarafından etik kurul izni gerektirmeyen çalışma olarak beyan edilmiştir.

1. Giriş

Genellikle hayvanlardan insanlara bulaşan viral nitelikteki virüslerden kaynaklanan pandemi, tüm dünyaya yayılan ve milyonlarca insanı etkileyen büyük ölçekli salgınlar olarak tanımlanmaktadır. Taylor (2019)’a göre bir virüsün salgına neden olması için, çoğu insanın önceden var olan bağışıklığa sahip olmadığı, insandan insana kolayca bulaştığı ve ciddi bir hastalığa neden olduğu bir organizma olmalıdır. Dünya Sağlık Örgütü’nün 11 Mart 2020’de koronavirüsün yeni bir türü olan COVID-19’u pandemi ilan etmesinin ardından geçen bu süreye kadar tüm dünyada köklü değişiklikler yaşanmış ve ülkeler çok farklı kararlar almak zorunda kalmıştır.

COVID-19’un insandan insana hızlı bulaşması ve asemptomik vakaların başkalarına virüsü bulaştırma potansiyeli (Chan ve diğerleri, 2020) beraberinde bazı katı yasakları ve kısıtlamaları getirmiştir. Bireyler önceki yaşam stillerinin aksine bir olağanüstü durum ve kriz sebebiyle pek çok alışkanlık ve davranışlarını değiştirerek yeni bir yaşam tarzını benimseme ile karşı karşıya gelmişlerdir (Kimter, 2020). Yaşanan bu ani ve köklü değişimler ise insanların yaşamlarında birçok farklı alanda olumsuz etkiler yaratmıştır. Başta sağlık, ekonomi ve eğitim olmak üzere çok farklı alanlarda tüm dünyayı etkileyen COVID-19 pandemisinin bireyler üzerindeki psikolojik etkileri de yadsınamaz düzeydedir. Nitekim pandeminin en başından beri yapılan bilimsel çalışmalarda da COVID-19’un insan ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri gözler önüne serilmiştir (Akalin, Özgüner ve Şahinoğlu, 2020; Kasapoğlu, 2020; Ripon vd., 2020; Cullen, Gulati ve Kelly, 2020; Dawson ve Golijani-Moghaddam, 2020).

Pandemi bireylerin sadece fiziksel sağlığını tehdit etmekle kalmayıp, bunun yanında enfekte olsun ya da olmasın tüm bireylerin psikolojik durumunu da etkilemektedir. Pandeminin başlarında virüsün ortaya çıkardığı fiziksel belirtiler daha çok dikkat çekmiş ve ruh sağlığı ile ilgili etkileri üzerinde durulmamış olsa da (Zeybek, Bozkurt ve Aşkın; 2020), ilerleyen zamanlarda pandeminin psikolojik etkileri ile ilgili çok sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir. Taylor (2019)’a göre bulaşıcı bir salgın ortaya çıktığında toplumun psikolojik olarak nasıl tepki verdiği, salgın süreci ve sonrası hastalığın yayılmasında, yaşanan duygusal ve sosyal sorunları şekillendirmede kilit bir role sahiptir.

COVID-19’un küresel ve öngörülemez bir durum haline gelmesi, dünyanın dört bir yanındaki insanların belirsizlik duygularını artırmış ve bu da salgını bireyler için daha stresli hale getirmiştir

¹ Dr. Ö. Ü., Ereğli Eğitim Fakültesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, bilgin.okan@gmail.com, [0000-0001-6233-4290](https://orcid.org/0000-0001-6233-4290)

(Horesh ve Brown, 2020). Bu kapsamda farklı ülkelerde COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili yapılan çalışmaların takip edilip değerlendirilmesinin önemli olduğu düşünülebilir.

Da Silva Neto ve diğerleri (2021)' nin sağlık çalışanlarında COVID-19'un psikolojik etkilerini araştırdıkları çalışma sonucunda, çalışanların yüksek düzeyde kaygı, depresyon, uyku bozukluğu ve somatizasyon yaşadıkları tespit edilmiştir. Prati ve Mancini (2021)'nin meta-analiz yöntemi ile COVID-19 pandemi karantinalarının psikolojik etkilerini inceledikleri 25 makale sonucunda, depresyon ve anksiyete boyutlarında anlamlı etki büyüklüğü olduğu saptanmıştır. COVID-19 pandemisinin İtalya'daki yetişkinler ve çocuklar üzerindeki psikolojik etkisinin incelendiği bir çalışmada, yetişkin ve çocukların %30'a kadarının travma sonrası stres bozuklukları açısından yüksek risk altında olduğu bulunmuştur. (Davico ve diğerleri, 2021). Gill ve diğerleri (2021)' nin yapmış olduğu ve COVID-19'un Kanadalı genç yetişkinler üzerindeki psikolojik etkisinin incelendiği çalışmada, katılımcıların genel olarak %61 oranında psikolojik belirti gösterdiği tespit edilmiş, spesifik olarak ise %43'ünün anksiyete ile ilgili, %33'ünün depresyon ile ilgili, %6'sının ise travma sonrası stres bozukluğu ile ilgili semptomlar bildirdiği tespit edilmiştir. Alzueta ve diğerlerinin (2021), toplam 59 farklı ülkeden 6882 katılımcı ile gerçekleştirdikleri ve COVID-19 pandemisinin küresel olarak yetişkin nüfusun ruh sağlığı üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmaları sonucunda, katılımcıların %25.4'ünün orta şiddetli depresyon ve %19.5'inin ise anksiyete belirtileri gösterdiği bulunmuştur.

Yapılan literatür incelemesi sonucunda, COVID-19'un psikolojik etkileri kapsamında dünyanın farklı ülkelerinde çok sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda ülkemizde de COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı COVID-19 pandemi sürecinin psikolojik etkileri ile ilgili Türkiye'de yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırma örneklemi oluşturan lisansüstü tezler; öğrenim düzeyine, çalışma gruplarına, konu alanlarına ve tezlerde kullanılan psikolojik kavramlara göre doküman analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Betimsel bir çalışma olan bu araştırma kapsamında doküman incelemesi yoluyla COVID-19 pandemisinin psikolojik etkileri ile ilgili Türkiye'de yapılan lisansüstü tezler incelenmiştir. Karadağ (2009)'a göre doküman analizi mevcut kayıt ya da belgelerin veri kaynağı olarak sistemli bir şekilde incelenmesidir.

2.2. Örneklem

Araştırma kapsamında veriler YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı veri tabanında yer alan lisansüstü çalışmalardan derlenmiştir. Öncelikle bu çalışmanın hazırlandığı tarih itibari ile veri tabanında konu alanı "COVID-19" olarak dizinlenen 546 çalışma bulunmuştur. Bu çalışmalar incelendiğinde çalışmaların sağlık, ekonomi, eğitim, psikoloji, spor gibi çok farklı alanlarda hazırlandığı görülmüştür. İlk olarak çalışmalar arasından ruh sağlığı alanı (psikiyatri, psikoloji, psikolojik danışmanlık) ile ilgili olanlar ayrılmış ve bu alanlarda toplam 49 teze ulaşılmıştır. Son olarak bu tezler arasından konu olarak COVID-19'un insanlar üzerinde oluşturduğu psikolojik etkileri ele alan tezler ayrılmış ve toplam 37 lisansüstü tez analize dahil edilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Bu çalışmada veri analiz yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Bu doğrultuda araştırma örneklemi oluşturan lisansüstü tezler yapıldığı yıl, eğitim düzeyi, çalışma grubu, birlikte çalışıldığı konu alanları ve psikolojik kavramlara göre ayrılarak çözümlenmiştir.

3. Bulgular

Bu çalışmada COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili 4'ü 2020 yılında 33'ü ise 2021 yılında yapılmış toplam 37 lisansüstü tez örnekleme dahil edilmiş ve bu tezler üzerinden doküman incelemesi yapılmıştır. Lisansüstü öğrencilerin tezlerini yazdıkları düzeylere göre dağılımı Tablo'1'de gösterilmiştir.

Tablo 1

Örnekleme dahil edilen tezlerin düzeylere göre dağılımı

Düzyer	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	26
Tıpta Uzmanlık	10
Doktora	1
TOPLAM	37

Tablo 1 incelendiğinde, COVID-19'un psikolojik etkileri ile en çok yüksek lisans (26) tezi yazıldığı ve bunu tıpta uzmanlık (10) tezinin takip ettiği görülmüştür. Bunun yanında yalnızca 1 tezin doktora düzeyinde hazırlandığı bulunmuştur. Örnekleme dahil edilen tezlerin uygulama yaptıkları çalışma gruplarına göre dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2

Örnekleme dahil edilen tezlerin çalışma gruplarına göre dağılımı

Çalışma Grubu	Tez Sayısı
Çocuk (İlkokul Öğrencisi)	1
Ergen (Ortaokul ve Lise Öğrencisi)	5
Yetişkin (Üniversite Öğrencisi dâhil)	31
TOPLAM	37

Tablo 2 incelendiğinde COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin büyük bir kısmında (31) çalışma grubu olarak yetişkin grubun tercih edildiği görülmektedir. Üniversite öğrencileri ile yapılan tezlerde yetişkin grubun içerisinde değerlendirilmiştir. Ayrıca yetişkin grup ile yapılan 31 tezen 15 'i çalışma grubu olarak seçtiği yetişkinleri bazı özellikleri ile kısıtlamışlardır (Örneğin; sağlık çalışanı, öğretmen, anne, futbolcu vb.). 16 tezin ise çalışma grubuna genel olarak yetişkinleri dâhil ettiği görülmüştür. Çalışma grubu olarak ergenlerin dahil edildiği tez sayısının 5 olduğu bulunmuştur. Çocuk grubu ile çalışılan ise 1 tezin olduğu, ayrıca bu tezde çocuk grubu ile ergen grubunun birlikte yer aldığı tespit edilmiştir. Örnekleme dâhil edilen tezlerin konu alanlarına göre dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Örnekleme dahil edilen tezlerin konu alanlarına göre dağılımı

Konu Alanları	Tez Sayısı
Psikolojik Belirtiler (depresyon, kaygı, korku, anksiyete, stres, travma sonrası bozukluk vb.)	16
Pozitif Psikoloji (psikolojik sağlamlık, dayanıklılık, şefkat, motivasyon vb.)	4
Psikolojik Belirti ve Pozitif Psikoloji ile ilgili kavramların birlikte ele alındığı	11
Diğer (Uyku, bağımlılık, eş sorunları vb.)	6
TOPLAM	37

Tablo 3 incelendiğinde, COVID-19'un psikolojik etkilerinin incelendiği lisansüstü tezlerden 16'sında depresyon, anksiyete, kaygı-korku vb. psikolojik belirtiler ile çalışıldığı görülmüştür. 11 tezde ise, psikolojik belirtiler ile psikolojik sağlamlık gibi pozitif psikoloji kavramlarının birlikte çalışıldığı tespit edilmiştir. Örneğin kaygı ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelendiği bir tez bu kapsamda değerlendirilmiştir. Sadece pozitif psikolojinin kavramları ile çalışılan 5 tez olduğu bulunurken, 6 tezde ise internet bağımlılığı, uyku bozuklukları vb. diğer konularda çalışıldığı tespit edilmiştir. Örnekleme dâhil edilen lisansüstü tezlerin birlikte çalışıldığı psikolojik kavramlara göre dağılımı Tablo 4'de gösterilmiştir. Bir yayında birden fazla psikolojik kavram kullanabileceğinden toplam sayı hesaplanmamıştır.

Tablo 4

Örnekleme dahil edilen tezlerde kullanılan psikolojik kavramlar

Psikolojik Kavramlar	f
Depresyon	7
Anksiyete (kaygı)	15
Stres	2
Travma Sonrası Bozukluk	4
Somatik belirtiler	2
Obsesif Bozukluk	1
Genel psikolojik belirtiler	5
Psikolojik sağlık/ dayanıklılık	7
Şefkat, iyimserlik, psikolojik iyilik hali, motivasyon, yılmazlık, umut, eş desteği, bilişsel duygu düzenleme, bilinçli farkındalık	11
Başa çıkma	2
Covid-19 Korkusu	2
Kişilik Özellikleri	4
Uyku / yeme sorunları	3
Tükenmişlik, tahammülsüzlük	3
Bağımlılık/Teknoloji (sosyal medya, internet, siber mağduriyet)	2
Eş-akran ilişkileri	2

Tablo 4 incelendiğinde, COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili hazırlanmış tezlerde en çok anksiyete (kaygı) sorununun ele alındığı görülmüştür. Bu kavram tezlerde 15 kez ele alınmıştır. Tezlerde pozitif psikoloji kavramlarından olan, şefkati, psikolojik iyilik hali vb. kavramların ise 11 kez ele alındığı bulunmuştur. Bunu sırası ile depresyon (7) , psikolojik sağlık (7) ve genel psikolojik belirtilerin (5) takip ettiği tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda ele alınan pozitif psikoloji (psikolojik sağlık vb.) kavramlarının COVID-19'un oluşturduğu psikolojik etkiler karşısında koruyucu faktörler olarak değerlendirildiği görülmektedir.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına alan COVID-19 pandemisinin psikolojik etkileri, Türkiye'de yapılan lisansüstü tezler kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre Türkiye'de COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin öğrenim düzeyleri incelendiğinde; 26 yüksek lisans tezi, 10 tıpta uzmanlık tezi ve yalnızca 1 doktora tezi hazırlandığı görülmektedir. Burada dikkat çeken nokta ise bu konuda doktora düzeyinde yapılan çalışma sayısının azlığıdır. Psikoloji alanında üniversitelerin yüksek lisans programlarının sayısının doktora programlarına göre fazla olmasının bu sonucu doğurmuş olabileceği düşünülebilir.

Ülkemizde gerçekleştirilen lisansüstü tezler örnekleme oluşturan çalışma gruplarına göre incelendiğinde, en çok yetişkin grubu ile çalışıldığı, onu ergen grubun izlediği görülmektedir. COVID-19'un her yaş grubundan bireyi ruhsal olarak olumsuz etkilediği düşünüldüğünde, bu konuda yapılacak çalışmalarında her gelişim döneminde yer alan bireyleri kapsaması gerektiği söylenebilir. Nitekim alanyazın incelendiğinde, pandeminin olumsuz psikolojik etkilerinin; çocuk (Linhares ve Enumo, 2020; Imran, Zeshan ve Pervaiz, 2020; Tso ve diğerleri, 2020; De Figueiredo ve diğerleri, 2021), ergen (Francisco, 2020; Zhou ve diğerleri, 2020; Guessoum ve diğerleri, 2020), yetişkin (Glowacz ve Schmits, 2020; El-Zoghby, Soltan ve Salama, 2020; Haider, Tiwana ve Tahir, 2020) ve yaşlı (Mukhtar, 2020; Carriedo ve diğerleri, 2020; Bailey ve diğerleri, 2021) grubunda ele alındığı görülmektedir. Bu kapsamda ülkemizde COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili yetişkin ve ergen grubu ile yapılan çalışmalarda yoğunlaşma olduğu ve diğer yaşan dönemlerinde yer alan bireyler ile az sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında, örnekleme dâhil edilen tezlerin konu alanlarına göre dağılımı da incelenmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda ülkemizde yapılan lisansüstü tezlerde en çok psikolojik belirtiler ile ilgili çalışmalar olduğu görülürken, onu pozitif psikoloji ile ilgili konu alanları takip etmiştir. Alanyazın incelendiğinde, bu çalışmanın bulgularına paralel olarak pandemi sürecinde çok sayıda

çalışmada psikolojik belirtiler (Prati ve Mancini, 2021; Gill ve diğerleri, 2021; Orgilies ve diğerleri, 2020) ve pozitif psikolojinin (Yamaguchi ve diğerleri, 2020; Barnebe-Valero ve diğerleri, 2021) konu alanı olarak belirlendiği görülmektedir. Bu noktada dikkat çeken husus ise pandemi sürecinin psikolojik etkilerinden olan bağımlılık (internet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, oyun bağımlılığı vb.) konusunda dünya literatüründe çok sayıda araştırma olmasına rağmen (Dong ve diğerleri, 2020; Li ve diğerleri, 2021; Saputri ve Yumarni, 2020; Rogier, Zobel ve Velotti, 2020) ülkemizde yapılan lisansüstü tezlerde bu konu alanının az sayıda çalışmada yer almış olmasıdır. Araştırmacıların COVID-19'un bağımlılık gibi dolaylı psikolojik etkilerinden önce, COVID-19'un insanlar üzerinde doğrudan etki ettiği psikolojik belirtileri incelemek istemesinin bu sonucu doğurmuş olabileceği söylenebilir.

Son olarak ülkemizde COVID-19'un oluşturduğu psikolojik etkiler ile ilgili yapılan lisansüstü tezler birlikte çalışıldığı psikolojik kavramlara göre incelenmiş ve ilk sırada anksiyete (kaygı) kavramı ile ilgili yapılan çalışmaların yer aldığı bulunmuştur. Bu çalışmada elde edilen bulgunun literatür ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Nitekim alanyazın incelendiğinde, COVID-19 pandemisi ile anksiyete kavramının birlikte çalışıldığı çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir (Gill ve diğerleri, 2021; Prati ve Mancini, 2021; Peteet, 2020; Hyland ve diğerleri, 2020).

COVID-19 pandemisi, fiziksel sağlık için yüksek risk oluşturmasının yanı sıra küresel ruh sağlığını da güçlü bir şekilde etkilemiştir, bu nedenle ruh sağlığı hizmetlerinin pandemi ile ilişkili depresyon ve anksiyete belirtileri gösteren bireylere ulaşmasını sağlamak esas olmalıdır (Alzueta ve diğerleri, 2021). Bu doğrultuda farklı ülkelerde COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında ülkemizde yapılmış olan lisansüstü tezler incelenmiş ve önemli bulguların elde edildiği söylenebilir. Bu çalışmanın yalnızca Türkiye'de yapılan lisansüstü tezler üzerinden yapılması araştırmanın bir sınırlılığı olarak görülebilir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda ülkemizde bu konuda çalışılan makale ve bildirilerin de incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca ülkemizde COVID-19'un psikolojik etkileri ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunluğunun çalışma grubu olarak yetişkinleri ele aldığı görülmektedir. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda diğer yaşam dönemlerinde yer alan bireyler üzerinde de çalışmalar yapılması gerektiği söylenebilir.

Kaynakça

- Akalın, S., Özgüner, İ., & Şakiroğlu, M. (2020). Covid-19 salgınının ve karantinanın psikolojik etkileri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Alzueta, E., Perrin, P., Baker, F. C., Caffarra, S., Ramos - Usuga, D., Yuksel, D., & Arango - Lasprilla, J. C. (2021). How the COVID - 19 pandemic has changed our lives: A study of psychological correlates across 59 countries. *Journal of clinical psychology*, 77(3), 556-570.
- Bailey, L., Ward, M., DiCosimo, A., Baunta, S., Cunningham, C., Romero-Ortuno, R., ... & Briggs, R. (2021). Physical and mental health of older people while cocooning during the COVID-19 pandemic. *QJM: An International Journal of Medicine*.
- Bernabe-Valero, G., Melero-Fuentes, D., De Lima Argimon, I. I., & Gerbino, M. (2021). Individual Differences Facing the COVID-19 Pandemic: The Role of Age, Gender, Personality, and Positive Psychology. *Frontiers in psychology*, 12, 595.
- Carriedo, A., Cecchini, J. A., Fernandez-Rio, J., & Méndez-Giménez, A. (2020). COVID-19, psychological well-being and physical activity levels in older adults during the nationwide lockdown in Spain. *The American journal of geriatric psychiatry*, 28(11), 1146-1155.
- Chan, J. F. W., Yuan, S., Kok, K. H., To, K. K. W., Chu, H., Yang, J., Xing, F., Liu, J., Yip, C. C. Y., C. Y., Poon, R. W. S., Tsoi, H. W., Lo, S. K. F., Chan, K. H., Poon, V. K. M., Chan, W. M., Ip, J. D., Cai, J. P., ... Yuen, K. Y. (2020). A familial cluster of pneumonia associated with the 2019 novel coronavirus indicating person-to-person transmission: a study of a family cluster. *The Lancet*, 395(10223), 514- 523.
- Cullen, W., Gulati, G., & Kelly, B. D. (2020). Mental health in the COVID-19 pandemic. *QJM: An International Journal of Medicine*, 113(5), 311-312.
- Da Silva Neto, R. M., Benjamim, C. J. R., de Medeiros Carvalho, P. M., & Neto, M. L. R. (2021). Psychological effects caused by the COVID-19 pandemic in health professionals: a systematic review with meta-analysis. *Progress in neuro-psychopharmacology & biological psychiatry*, 104, 110062.

- Davico, C., Ghiggia, A., Marcotulli, D., Ricci, F., Amianto, F., & Vitiello, B. (2021). Psychological impact of the COVID-19 pandemic on adults and their children in Italy. *Frontiers in psychiatry*, 12, 239.
- Dawson, D. L., & Golijani-Moghaddam, N. (2020). COVID-19: Psychological flexibility, coping, mental health, and wellbeing in the UK during the pandemic. *Journal of contextual behavioral science*, 17, 126-134.
- De Figueiredo, C. S., Sandre, P. C., Portugal, L. C. L., Mázala-de-Oliveira, T., da Silva Chagas, L., Raony, Í., ... & Bomfim, P. O. S. (2021). COVID-19 pandemic impact on children and adolescents' mental health: biological, environmental, and social factors. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 106, 110171.
- Dong, H., Yang, F., Lu, X., & Hao, W. (2020). Internet addiction and related psychological factors among children and adolescents in China during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) epidemic. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 751.
- El-Zoghby, S. M., Soltan, E. M., & Salama, H. M. (2020). Impact of the COVID-19 pandemic on mental health and social support among adult Egyptians. *Journal of community health*, 45, 689-695.
- Francisco, R., Pedro, M., Delvecchio, E., Espada, J. P., Morales, A., Mazzeschi, C., & Orgilés, M. (2020). Psychological symptoms and behavioral changes in children and adolescents during the early phase of COVID-19 quarantine in three European countries. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 1329.
- Gill, P. K., Du, C., Khan, F., Karimi, N., Sabharwal, K., & Agarwal, M. (2021). The psychological effects of COVID-19 spread in young Canadian adults. *International Journal of Social Psychiatry*, 0020764020988878.
- Glowacz, F., & Schmits, E. (2020). Psychological distress during the COVID-19 lockdown: the young adults most at risk. *Psychiatry research*, 293, 113486.
- Guessoum, S. B., Lachal, J., Radjack, R., Carretier, E., Minassian, S., Benoit, L., & Moro, M. R. (2020). Adolescent psychiatric disorders during the COVID-19 pandemic and lockdown. *Psychiatry research*, 113264.
- Haider, I. I., Tiwana, F., & Tahir, S. M. (2020). Impact of the COVID-19 pandemic on adult mental health. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(COVID19-S4), S90.
- Horesh, D., & Brown, A. D. (2020). Covid-19 response: Traumatic stress in the age of Covid-19: A call to close critical gaps and adapt to new realities. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(4), 331-335.
- Hyland, P., Shevlin, M., McBride, O., Murphy, J., Karatzias, T., Bentall, R. P., ... & Vallières, F. (2020). Anxiety and depression in the Republic of Ireland during the COVID - 19 pandemic. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 142(3), 249-256.
- Imran, N., Zeshan, M., & Pervaiz, Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pakistan journal of medical sciences*, 36(COVID19-S4), S67.
- Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelemesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 75-87.
- Kasapoğlu, F. (2020). COVID-19 salgını sürecinde kaygı ile maneviyat, psikolojik sağlık ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).
- Kimter, N. (2020). Covid-19 günlerinde bireylerin psikolojik sağlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, Milli Mücadele'nin 100. Yılı Özel Sayısı*, 574-605.
- Li, Y. Y., Sun, Y., Meng, S. Q., Bao, Y. P., Cheng, J. L., Chang, X. W., ... & Shi, J. (2021). Internet addiction increases in the general population during COVID - 19: Evidence from China. *The American Journal on Addictions*.
- Linhares, M. B. M., & Enumo, S. R. F. (2020). Reflections based on Psychology about the effects of COVID-19 pandemic on child development. *Estudos de Psicologia (Campinas)*, 37.
- Mukhtar, S. (2020). Psychological impact of COVID-19 on older adults. *Current medicine research and practice*, 10(4), 201.
- Orgilés, M., Morales, A., Delvecchio, E., Mazzeschi, C., & Espada, J. P. (2020). Immediate psychological effects of the COVID-19 quarantine in youth from Italy and Spain. *Frontiers in psychology*, 11, 2986.
- Peteet, J. R. (2020). COVID-19 anxiety. *Journal of Religion and Health*, 59, 2203-2204.
- Prati, G., & Mancini, A. D. (2021). The psychological impact of COVID-19 pandemic lockdowns: a review and meta-analysis of longitudinal studies and natural experiments. *Psychological medicine*, 1-11.
- Ripon, R. K., Mim, S. S., Puente, A. E., Hossain, S., Babor, M. M. H., Sohan, S. A., & Islam, N. (2020). COVID-19: psychological effects on a COVID-19 quarantined population in Bangladesh. *Heliyon*, 6(11), e05481.
- Rogier, G., Zobel, S. B., & Velotti, P. (2021). COVID-19, loneliness and technological addiction: Longitudinal data. *Journal of Gambling Issues*, (47).
- Saputri, R. A. M., & Yumarni, T. (2021). Social media addiction and mental health among university students during the COVID-19 pandemic in Indonesia. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-15.
- Taylor, S. (2019). *The psychology of pandemics: preparing for the next global outbreak of infectious disease*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Tso, W. W., Wong, R. S., Tung, K. T., Rao, N., Fu, K. W., Yam, J. C., ... & Wong, I. C. (2020). Vulnerability and resilience in children during the COVID-19 pandemic. *European child & adolescent psychiatry*, 1-16.
- Yamaguchi, K., Takebayashi, Y., Miyamae, M., Komazawa, A., Yokoyama, C., & Ito, M. (2020). Role of focusing on the positive side during COVID-19 outbreak: Mental health perspective from positive psychology. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), S49.

- Zeybek, Z. , Bozkurt, Y. & Aşkın, R. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler . İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Bahar (Covid19-Özel Ek) , 304-318.
- Zhou, S. J., Zhang, L. G., Wang, L. L., Guo, Z. C., Wang, J. Q., Chen, J. C., ... & Chen, J. X. (2020). Prevalence and socio-demographic correlates of psychological health problems in Chinese adolescents during the outbreak of COVID-19. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 29(6), 749-758.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Araştırma %100 oranında yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.